

Є. О. Фоменко,
здобувач кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин,
Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ФОРМУВАННЯ ПОСТКРИЗОВИХ СТРАТЕГІЙ РОЗВИТКУ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ СВІТОВИХ ФІНАНСОВИХ РИНКІВ

Стаття присвячена дослідженню теоретичних та практичних аспектів процесу глобальних трансформацій світових фінансових ринків. У роботі проаналізовані позитивні та негативні елементи формування посткризових стратегій розвитку комерційних банків України.

This article argues the issue research of theoretical and practical aspects of the global transformations processes of the global financial markets. In work positive and negative elements of formation a post of crisis strategy of commercial banks development of Ukraine are analyzed.

Ключові слова: світовий фінансовий ринок, банківська система, глобальна фінансова криза, фінансова лібералізація, інструменти грошово-кредитної політики, міжнародні банківські стратегії, міжнародне банківське регулювання, транснаціональні банки, національна регуляторна система.

Key words: world financial market, banking system, the global financial crisis, international economic integration, financial liberalization, the instruments of monetary and credit policy, multinational banks, the international bank strategy, the international bank regulation, national regulating system.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Глобальна фінансово-економічна криза виявила низку проблем у різних секторах суспільно-господарських відносин як у країнах з економікою, що розвивається, так і у економіці розвинених країн. Недоліки у регулюванні та нагляді за фінансовим сектором (особливо за банківським), у механізмах функціонування міжнародних ринків капіталу, діяльності транснаціональних корпорацій та багатонаціональних банків груп стали основними каталізаторами кризових явищ. Однією з провідних форм прояву кризи стала неспроможність національних регуляторів протистояти глобальним викликам та відсутність стійких підвалин грошово-кредитної системи, від стану якої залежить сталі темпи економічного зростання.

У сучасній теорії та практиці міжнародної банківської діяльності криза 2007—2008 рр. мала свої істотні

особливості порівняно з відомими досі кризами. Перш за все, вона стала глобальною, багаторівневою і всеохоплюючою, яка не залишила поза сферою свого впливу усю сукупність грошово-кредитних відносин і містила в собі системні виклики щодо функціонування світових фінансових ринків (зокрема, ринків іпотечного кредитування, зовнішньоторгову кризу, виробничо-будівельну, а також локальні фінансові кризи у регіонах світу).

Зважаючи на те, що в умовах глобальної фінансової нестабільності зійшлися численні кризові явища довго-, середньо- і короткострокового характеру, циклічні, постійні та випадкові процеси, структурні тенденції розвитку фінансових ринків, а також невідповідність структурово-функціональних аспектів фінансового і економічного розвитку світового господарства, дана проблематика стала вкрай актуальною для

розробки ефективних механізмів попередження криз, пакетів антикризових заходів з урахуванням специфіки кожної окремо взятої країни, основ та принципів регулювання фінансового сектору та банківської діяльності, а також для формування дієвих посткризових стратегій розвитку комерційних банків України в умовах глобальних трансформацій світових фінансових ринків зокрема.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Серед зарубіжних вчених, які зробили значний внесок у розвиток теоретичних досліджень природи фінансової нестабільності, причин порушення рівноваги на світових фінансових ринках, сутності, видів та причин банківських криз, слід виділити таких, як П. Аткинсон, С. Гілофф, Дж.М. Кейнс, А. Клер, А. Поццоло, А. Сантомеро, Е. Хансен, Р. Харрод, Р. Хіт та багатьох інших.

Теоретико-методологічну базу дослідження становлять праці вітчизняних вчених-економістів, присвячені з'ясуванню та аналізу основних процесів та тенденцій у міжнародному банківському бізнесі, вивченню сучасних моделей банківського регулювання в умовах глобальних трансформацій світових фінансових ринків, зокрема Р. Батковського, В. Гейця, А. Гриценка, О. Кириченка, З. Луцишин, В. Македона, Ю. Макогона, Ю. Пахомова, Л. Петик, Н. Реверчук, В. Співак, І. Степаненка, А. Чухна та ін.

МЕТА СТАТТІ

Посткризові тенденції розвитку фінансових ринків вимагають комплексного аналізу вітчизняних та зарубіжних джерел, поглиблення компаративного аналізу механізмів розгортання сучасної глобальної фінансово-економічної кризи, особливостей її прояву у світогосподарських зв'язках в цілому і в банківському секторі нових ринкових економік (в тому числі і України) зокрема, узагальнення тенденцій, що мали місце у банківському секторі вищезазначених країн протягом 2008—2010 рр., а також визначення перспектив формування посткризових стратегій розвитку комерційних банків України в умовах глобальних трансформацій світових фінансових ринків.

ОБ'ЄКТ ДОСЛІДЖЕННЯ

Об'єктом дослідження є становлення негативних наслідків, передумов та проявів світової фінансової та економічної кризи, аналіз застосування антикризових заходів розвитку вітчизняних банків, основні посткризові тенденції, що мають місце у банківському секторі України та у міжнародній банківській діяльності в цілому, а також виявлення перспектив регулювання банківського сектора на національному і глобальному рівні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Сучасна банківська система — це складний економічний механізм, який формується на певному етапі соціально-економічного розвитку суспільства задля забезпечення стабільного функціонування грошово-кредит-

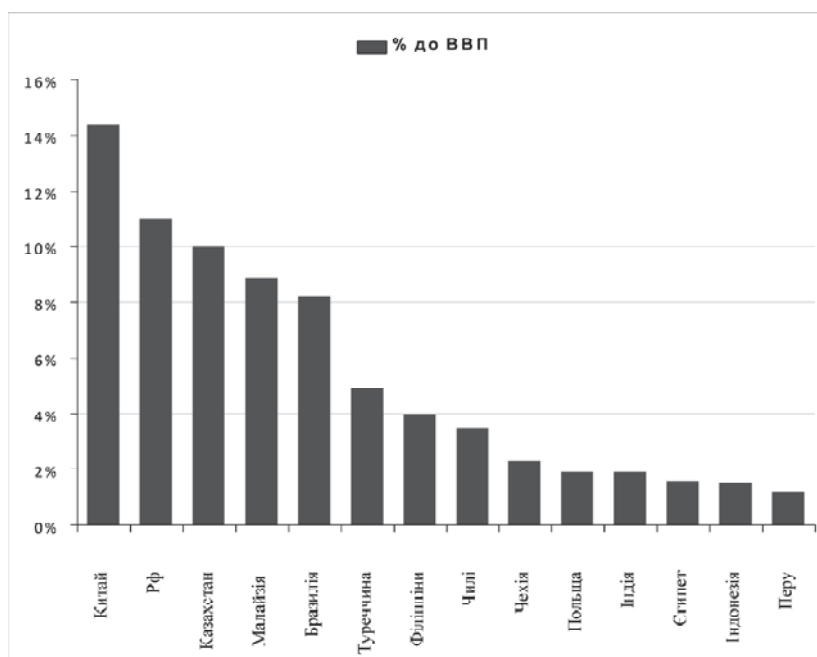
ної системи, основною складовою якого є банки, діяльність яких координується та регулюється ними самими і спеціально створеними національними органами [4, с. 54].

У свою чергу, банківська криза являє собою явище, яке відбувається у банківському секторі в масштабах певної країни, регіону або навіть на глобальному рівні і супроводжується різким зростанням частки сумнівної та безнадійної заборгованості в кредитних портфелях, збитків кредитно-фінансових установ у зв'язку з переоцінкою непокритої ринкової позиції, зменшенням реальної вартості активів. Серед основних причин банківських криз в країнах з ринками, що формуються, у першу чергу виокремлюють неготовність національних комерційних банків до фінансової лібералізації, недосконалість банківського законодавства і відповідно слабкість державних регуляторних механізмів [5, с. 125].

В основі кризових явищ містяться макроекономічні диспропорції, які існували у світовій економіці та економіці окремих країн і до кризи, які загострилися на початку ХХІ ст., а саме: значні обсяги спекулятивних трансакцій, не підкріплені реальними активами; економічна політика урядів багатьох країн, спрямована на підвищення доходів населення, внаслідок чого темпи зростання доходів перестали відповідати темпам зростання продуктивності праці і розпочався споживчий бум; низькі відсоткові ставки на ринках споживчих та іпотечних кредитів; значний дефіцит державних бюджетів та поточних рахунків платіжного балансу, активне використання механізмів зовнішніх запозичень; вичерпання потенціалу світової економіки; недосконалі системи оцінки ризиків; відсутність або слабкість регулювання та нагляду надмірну банківську кредитну експансію під час економічного піднесення; значне зростання темпів інфляції; різкі коливання товарних цін, цін на фінансові активи, а також процентних ставок; помилки у проведенні регуляторної політики у банківській системі [8].

Розгортання світової фінансово-економічної кризи виявило значні недоліки у сфері регулювання та нагляду за банківською діяльністю на мегарівні світової економіки. До основних посткризових стратегій розвитку міжнародної банківської діяльності в умовах глобальних трансформацій можна віднести: 1) необхідність особливо пильного нагляду держав за системними банками та їх внутрішньофірмовими трансакціями; 2) застосування більш жорстких вимог по відношенню до якості та обсягів капіталу і ліквідних активів; 3) транспарентність фінансової інформації та вдосконалення й уніфікація міжнародних стандартів бухгалтерського обліку в банках [7].

На сучасному етапі розвитку світової економіки можна стверджувати про певні позитивні зрушення у сфері формування глобальних механізмів протидії руйнівному зростанню банківського сектора. Так, на Саміті країн "G-20" в листопаді 2010 року в Сеулі було підписано нову Базельську угоду щодо вимог ліквідності та капіталу — "Базель III". Крім того, були визначені тривалі перехідні періоди для впровадження всіх пропозицій, передбачених угодою "Базель III". Вона охоплює три блоки питань: реформу капіталу, стандарти

Рис. 1. Банківські портфелі стимулювання економічного розвитку в країнах з ринками, що формуються, % від ВВП (2008—2009 рр.)

Джерело [10].

ліквідності та системний ризик і взаємопов'язаність. Очікується, що нова угода сприятиме фінансовій стабільності та підвищенню стійкості фінансових інститутів [6, с. 3].

Варто також відзначити, що у більшості антикризових програм, розроблених і впроваджених в країнах з економікою, що формується, не були передбачені схеми рекапіталізації банків, що значною мірою пояснюється специфічною проблематикою, притаманною цій групі країн — співвідношенням суми резервів у іноземній валюті та зовнішніми фінансовими вимогами, які відіграють ключову роль в оцінці стійкості країни до зовнішніх шоків. З точки зору подальшої економічної політики, накопичення резервів у іноземній валюті видається досить стійкою гарантією підтримання стабільності економіки [1, с. 40].

Пакети зі стимулювання економіки, розроблені і впроваджені країнами з ринками, що формуються,

Рис. 2. Динаміка присутності банків з іноземним капіталом за 2005—2010 рр.

Джерело: [3].

були спрямовані в основному на збільшення ліквідності і розширення внутрішнього попиту шляхом прямого державного фінансування стратегічних галузей економіки, а також на застосування механізмів рефінансування банківської системи [4].

Зокрема, обсяги заходів підтримки банківських установ країн з ринками, що формуються у 2008 р., були представлені як пакети зі стимулювання економіки шляхом підтримки банківського сектора у обсягах від 1,2% ВВП Перу до 14,4% у Китаї. Найбільші витрати на подолання кризових явищ у банківських секторах передбачалися такими країнами, як Китай, Росія, Малайзія, що перевищували 10% від ВВП в кожній із них (рис. 1).

Оскільки припливи капіталу у нові ринкові економіки продовжують зменшуватись на рівні, що є значно нижчим за докризовий, зовнішні фінансові вимоги країн і їхнє покриття будуть залишатись основними показниками для оцінки якісних показників господарського розвитку. Враховуючи фінансову

скруту транснаціональних банків на сучасному етапі, можна впевнено стверджувати, що банки в країнах з ринками, що формуються, перебувають в найкращому стані за всі роки, оскільки донедавна отримували вигоди від сприятливих макроекономічних умов діяльності. Сукупні обсяги неповернених боргів зменшилися, а доходи значно збільшилися по регіонам. Банківські системи збільшили свої резерви та коефіцієнти достатності капіталу, пруденційний нагляд та регулятивне законодавство стали більш ефективними. Оцінюючи стан банківських систем країн з ринками, що формуються, за допомогою індексів показників фінансової стійкості, можна стверджувати, що банківські системи країн Східної Європи, Азії та Латинської Америки були краще підготовлені до глобальної кризи [9].

Урядові програми виходу з фінансової кризи в Україні не мали чітких пріоритетів, однак прийняті пакети антикризових заходів, які передбачали створення фондів з рекапіталізації банків, не призвели до зменшення якості активів національних банків, причому значне збільшення кількості "смітникових" кредитів та пов'язаний з ними тиск на капітал не став вирішальним фактором розвитку. Основними механізмами збалансування ситуації на грошово-кредитному ринку України, а також закріплення позитивних тенденцій до стабілізації ситуації в банківській системі стали: 1) забезпечення належного рівня ліквідності фінансово-кредитних установ; 2) збільшення кредитування економіки та підтримки банків; 3) впровадження гнучкої політики рефінансування з вдосконаленням відповідних механізмів та одночасним зниженням облікової ставки; 4) застосування механізму рекапіталізації банків за участю держави.

Результатами даної політики стало те, що на початок лютого 2009 р. заборгованість за кредитами рефінансування залишилась у 97 банків і становила 61 млрд грн., при цьому 38% (23,4 млрд грн.) від цієї суми складала заборгованість двох державних банків ("Укркредитбанку" та "Ощадбанку"), хоча їхня питома вага в загальній сумі активів банківської системи дорівнює лише 11% і на них припадає всього 2% від загального відпливу коштів із банків у період кризи. У цей період національні комерційні банки України зуміли виробити дієву стратегію посткризового розвитку, що дозволила вистояти у конкурентній боротьбі з транснаціональним банківським капіталом в умовах глобальної фінансово-економічної кризи.

Зокрема, саме активність національних комерційних банків на фінансових ринках у період глобальної фінансової нестабільності призвела до зменшення міжнародних угод із злиття та поглинань у банківському секторі України, що свідчить про ефективність стратегій розвитку національних фінансових компаній та банків, а також про підсилення ролі вітчизняного фінансово-банківського сектора в національній економіці (рис. 2).

Станом на початок 2010 р., заборгованість банківського сектора перед Національним банком України становила 86,3 млрд грн. Не виключено, що більша частка раніше наданих банкам позик буде пролонгована або рефінансована регулятором, що дасть змогу окремим банківським установам зберегти ліквідність у разі подальшого погіршення якості робочих активів [7, с. 12].

Безумовно, проблем у банківському секторі України достатньо. Негативно класифікована заборгованість багатьох банків перевищує 50% від кредитного портфеля. Це змушує формувати значні резерви і погіршує фінансові результати. Збитки крупних банків у 2009 році склали 38,5 млрд грн. У 2010 році вони зменшилися до 13 млрд грн. Однак на початку 2011 року ситуація фактично стабілізувалася — національні комерційні банки України зуміли повернутися до нормального режиму роботи. Адекватність їх капіталу на 10.01.2011 р. складає 20%. Це істотно перевищує мінімальні нормативи Національного банку України і європейських регуляторів [2, с. 8].

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Позитивні зміни, що відбиваються по всім параметрам формування посткризових стратегій розвитку комерційних банків України в умовах глобальних трансформацій світових фінансових ринків, мають стійкий тренд до зростання, зокрема це стосується оцінок міжнародних рейтингових агентств (Standard & Poor's, Fitch Ratings, Moody's Investors Service), котрі підвищили рейтинги і поліпшили прогнози розвитку цілого ряду українських банків.

Однак, стабілізаційні тенденції посткризового розвитку в банківській системі України повинні запроваджуватися комплексно з усіма учасниками ринку. Регуляторні заходи НБУ, повинні бути спрямовані як на забезпечення стабільності розвитку

вітчизняних комерційних банків, так і на стратегічні завдання сталого економічного зростання, зокрема: 1) застосування жорсткіших критеріїв визначення кредитоспроможності позичальників (банки зобов'язані надавати споживачу інформацію про умови кредитування та сукупну вартість кредиту); 2) зміцнення нормативів адекватності регулятивного капіталу (при розрахунку нормативу співвідношення ліквідних активів і суми зобов'язань повинен враховуватися валютний ризик та ризик довгострокової ліквідності); 3) збільшення вимог щодо регулятивного капіталу при отриманні банківської ліцензії та письмових дозволів НБУ; 4) запровадження методичних рекомендацій щодо планування в банках України заходів на випадок виникнення непередбачуваних обставин; 5) здійснення діагностичного обстеження банківського сектору, за результатами якого необхідно встановлювати вимоги щодо рекапіталізації банківської системи; 6) обмеження кредитування в іноземній валюті та підготовка пропозицій щодо правових актів, пов'язаних із регулюванням банківської діяльності.

Література:

1. Барановський О. Банківські кризи: сутність, фактори виникнення та особливості прояву / О. Барановський // Економіка України. — 2010. — № 2. — С. 34—41.
  2. Геєць В. Формування і розвиток фінансової кризи 2008—2009 років в Україні / В. Геєць // Економіка України. — 2010. — № 4. — С. 5—15.
  3. Гриценко А. Глобальна криза як форма сучасної фінансово-економічної динаміки / А. Гриценко // Економіка України. — 2010. — № 4. — С. 37—46.
  4. Кузнєцова Л. Банки як складова фінансової системи України / Л. Кузнєцова // Вісник Національного банку України. — 2009. — № 10 (164). — С. 52—57.
  5. Македон В. В. Класифікація процесів корпоративних злиттів та поглинань / В. В. Македон // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. — 2009. — № 2. — С. 124—128.
  6. Пахомов Юрій, Пахомов Сергій. Ситуація в Україні: передкриза, криза, пост криза / Юрій Пахомов, Сергій Пахомов // Економічний часопис-XXI. — 2009. № 7—8. — С. 3—6.
  7. Чухно А. Сучасна фінансово-економічна криза: природа, шляхи і методи її подолання / А. Чухно // Економіка України. — 2010. — № 2. — С. 4—13.
  8. Stefano Caiazza, Andrew Clare, Alberto F. Pozzolo. What Do Foreigners Want? Evidence from Targets in Bank Cross-Border M&As // MoFiR working paper. — November 2010. — No 45. — 35 p.
  9. Global Financial Stability Report: Sovereigns, Funding, and Systemic Liquidity.: International Monetary Fund, 2010 / (World economic and financial surveys, 0258-7440). — Washington DC, October 2010. — 148 p.
  10. Hawser A. (2010) Features: Awards-Best Emerging Market Banks 2010 Asia // Global Finance. — May 2010. — P. 56—61.
- Стаття надійшла до редакції 05.07.2011 р.*